

روز جهانی مبارزه با تبعیض نژادی

تفاوت آری، تبعیض نه!!

منیره اخوان

چکیده

در طول تاریخ، «تبعیض نژادی» یکی از باسابقه‌ترین و در عین حال ضدبشری‌ترین تهدید علیه ارزش‌های بنیادین انسانی محسوب می‌شود که منجر به محروم ساختن گروهی از انسان‌ها از یک حق یا امتیاز به دلیل معیارهایی چون جنسیت، تعلق قومی، رنگ پوست و ... می‌شود. در واقع، گسترده تاریخ بشریت آکنده از رفتارهای مبتنی بر تبعیض نژادی بوده است که از یونان باستان تا تاریخ معاصر آمریکا ادامه داشته است. با توجه به این که مبارزات گسترده‌ای در سطح جهانی علیه تبعیض نژادی صورت گرفته است، اما هنوز هم در برخی از جوامع گروه‌های مسلطی با تحقیر سایر گروه‌ها از جمله اقلیت‌ها ارزش‌های برابری انسان‌ها بر پایه احترام بر حقوق بشر را نادیده می‌گیرند که این امر به عنوان تهدیدی برای جامعه و بالطبع برای شخصی که مورد تبعیض قرار گرفته تلقی می‌شود. پژوهش پیش رو سعی دارد با نگاهی واقع‌بینانه مبارزات علیه تبعیض نژادی را در گفتمان غرب و اسلام و نگاهی ویژه بر جمهوری اسلامی ایران مورد واکاری قرار دهد.

کلیدواژه

تبعیض، تبعیض نژادی، گفتمان برابری، اسلام، جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه

هرچند تبعیض و بی‌عدالتی در مورد انسان و در میان ملت‌ها سابقه طولانی دارد، اما تبعیض نژادی و برتر دانستن یک نژاد بر نژادهای دیگر ساخته و پرداخته استعمار غرب است. ثروت‌اندوزی که از مشخصه‌های دوران رنسانس در اروپا می‌باشد در این زمینه نقش مهم دارد. کشف‌های جغرافیایی و تجارت برده که در قرن هجدهم به اوج خود رسید و بنا بر روایتی تعداد آن بین سی تا پنجاه میلیون نفر بود، اروپا را ثروتمند ساخت. یکی از نویسندگان آفریقایی می‌نویسد: طی قرن‌ها، حادثه مهم تاریخ ما برده‌فروشی است و نژادپرستی نتیجه مستقیم و اندوه بار آن می‌باشد. (گلبرگ، ۱۳۸۰: ۶۵) مبارزه با نژادگرایی و تبعیض نژادی یکی از ارکان نظام بین‌المللی حقوق بشر است که کنوانسیون ۱۹۶۵ رفع هرگونه تبعیض نژادی، سند محوری آن به شمار می‌رود. اگرچه مبارزه با زشت‌ترین جلوه تبعیض نژادی، یعنی برده‌داری از مدت‌ها پیش با پدیدار شدن هنجارهای بین‌المللی ضد نژادگرایی و به ویژه تصویب کنوانسیون منع و مجازات تجارت برده و برده‌داری به جریان افتاده بود، اما آغاز تلاش گسترده به منظور قانون‌سازی بین‌المللی و الزام‌آور ساختن هنجارهای ضد نژادگرایی، منع و رفع تبعیض نژادی به پس از جنگ دوم جهانی و تأسیس نظام سازمان ملل متحد برمی‌گردد. منشور ملل متحد به عنوان سند تأسیس نظام سازمان ملل متحد که بر پایه اصل کرامت و تساوی ذاتی تمامی نوع بشر استوار شده در ماده (۳) خود، موسوم به بند حقوق بشری نفی تبعیض نژادی را به عنوان اصل بنیادین حقوق بشری ذکر نمود. به رغم دهه‌های متمادی تلاش جامعه بین‌المللی، هنوز مظاهر تبعیض نژادی در برخی نقاط جهان و به نحو قابل تأملی در ایالات متحده آمریکا پایدار مانده و مظاهر جدیدی از آن بروز

نموده است. اگرچه در نگاه نخست به نظر می‌رسد این پدیده از کشوری که یک آفریقایی تبار کرسی ریاست جمهوری آن را به دست آورده کاملاً رخت بر بسته، اما اسناد نهادهای حقوق بشری حکایت از وضعیتی متفاوت دارند. رخدادهای جنجال‌آفرین گاه و بیگاه نیز هر از گاهی افکار عمومی جهان را به مظاهر نژادگرایی و تبعیض نژادی در کشورهای اروپایی و آمریکا جلب می‌نماید. تداوم این پدیده در کشوری که می‌خواهد رکن اساسی نظام بین‌المللی شناخته شود و ادعا دارد که نقش محوری را در جهان شمول ساختن حقوق بشر و نهادهای آن ایفا نموده، جای تأمل دارد. (شیرازی، ۱۳۹۲) بنابراین با عنایت به این واقعیت که تبعیض نژادی هنوز هم در بسیاری از جوامع توسط دولت‌ها و یا گروه‌های خاص اعمال می‌شود، این پژوهش با رویکرد توصیفی - تحلیلی سعی دارد به این سوال پاسخ دهد با توجه به جایگاه مبارزه با تبعیض نژادی در اصول بنیادین حقوق بشر، این امر چه جایگاهی در موضع‌گیری جمهوری اسلامی ایران داشته است؟

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش در زمره روش پژوهش کیفی قرار می‌گیرد. روشی که بر اساس آن محقق با استفاده از اطلاعات دست اول درباره‌ی موضوع به جمع‌آوری داده‌های خام می‌پردازد و در مرحله بعد از اطلاعات جمع‌آوری شده، توصیف‌های تحلیلی، ادراکی و طبقه‌بندی شده، حاصل می‌شود. بر این اساس رویکرد این پژوهش توصیفی - تحلیلی بر اساس چارچوب نظری گفتمان برابری یا تبعیض‌زدایی می‌باشد.

مفهوم‌شناسی

تبعیض:

در فرهنگ معین به معنی ۱. تقسیم و جدا کردن بعضی را از بعضی ۲. بعضی را بر بعضی برتری دادن، نژادی برتر شمردن نژادی نسبت به نژاد دیگر، اما از نظر اصطلاحی عبارت است از رفتار نابرابر مردم بر اساس عضویت گروهی. اگر چه امکان دارد که تبعیض در جهت مثبت نسبت به یک گروه خاص باشد، ولی معمولاً نشان‌دهنده‌ی اعمال منفی است. به طور خاص، تبعیض دربرگیرنده‌ی ممانعت از دادن فرصت‌هایی به یک گروه است که به اعضای مشابه گروه دیگر با شرایط یکسان، داده می‌شود. (معین، ۱۳۸۱)

تبعیض نژادی:

«تبعیض نژادی» به ایدئولوژی، ساختار فکری و یا به کرداری گفته می‌شود که بر پایه‌ی تصویری استوار است که بر آن است «نژادها» و فرهنگ‌های متفاوتی وجود دارند که به دلیل ویژگی‌های مادرزادی و ارثی از هم متمایز می‌باشند. بر طبق این درک، این تمایزات «نژادی» هم‌چنین تفاوت در ژن‌ها، خصائل و هم‌چنین تفاوت‌های فیزیکی را نیز دربرمی‌گیرد. این در حالی است که علم دهه‌هاست ثابت کرده است که هیچ معیار با اهمیتی وجود ندارد که بتوان بر طبق آن انسان‌ها را به «نژادهای» متفاوتی تقسیم و دسته‌بندی نمود. ایدئولوژی‌های نژادگرایانه در زمان‌های اخیر به طور فزاینده‌ای درصدد برآمدند، تفاوت‌های فرهنگی را به عنوان تمایزات بیولوژیک معرفی و مورد تأکید قرار دهند. در کل می‌توان گفت که این تفاوت‌ها به عنوان دلیلی برای به اصطلاح ضرورت ایجاد مرزهای غیرقابل عبور بین گروه‌های انسانی و «نیاز طبیعی» آن‌ها برای جدایی مطرح و برجسته می‌گردند. پیش‌زمینه ایدئولوژی «تبعیض

نژاد» می‌باشد و مقصود از آن روندی است که در طی آن خود انسان‌ها شروع خواهند کرد، خود را اعضای «نژادهای» متفاوتی بدانند. (Brown, ۲۰۱۰, ۸)

چارچوب نظری

گفتمان برابری یا تبعیض‌زدایی در تاریخ

علاوه بر آن‌که تاریخ، برهه‌های تاریک و ظلمانی تبعیض را در حافظه دارد، اما اقدامات مهم، مثبت و موثری نیز در جهت رفع تبعیضات، در سطح بین‌الملل، در برگ‌های دیگر آن ثبت گردیده است. که هر کدام با عناوین و در قالب‌های متفاوت به منصفه ظهور رسیده است. رفع تبعیض نژادی، تبعیض جنسیتی، تبعیض در امر آموزش، تبعیض در امر استخدام و اشتغال تبعیض دینی و عقیدتی و غیره، از جمله اقداماتی است که برای رفع تبعیض به تصویب رسیده است. که از همه مهم‌تر، مقاله‌نامه بین‌المللی الغاء کلیه اشکال تبعیض نژادی (آپارتاید) مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌باشد که در مقدمه وی چنین آمده است: «نظر به این‌که اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام می‌دارد که کلیه افراد انسانی به طور آزاد و یکسان از لحاظ حیثیت و حقوق متولد می‌شوند و باید بتوانند از کلیه حقوق و آزادی‌های مندرج در آن اعلامیه، بدون تمایز به خصوص از حیث نژاد، رنگ یا ملیت برخوردار شوند. «نظر به این‌که کلیه افراد بشر در پیشگاه قانون برابر بوده و حق دارند علیه هر نوع تبعیض و هر نوع تحریک به تبعیض، از حمایت یکسان قانون برخوردار شوند» با اطمینان به این‌که فرضیه سیادت و تفوق مبتنی بر اختلاف بین نژادها عملاً مردود و اخلاقاً محکوم و از نظر اجتماعی غیر عادلانه و خطرناک بوده و تبعیض نژادی نه از لحاظ نظری و نه از لحاظ عملی قابل توجیه نمی‌باشد، با تأیید مجدد به این‌که تبعیض بین افراد به جهات مبتنی بر نژاد و رنگ و یا

ریشه قومی سدی در برابر وجود روابط دوستانه مسالمت‌آمیز در میان ملل بوده و امکان دارد صلح و امنیت بین‌المللی و هم‌چنین همزیستی هماهنگ اشخاص را در داخل یک دولت مختل سازد... به شرح زیر موافقت نمودند.» به موجب ماده ۱ مقاله‌نامه مزبور اصطلاح تبعیض نژادی (آپارتاید) اطلاق می‌شود به هر نوع تمایز و ممنوعیت یا محدودیت و یا رجحانی که بر اساس نژاد و رنگ یا نسب و یا منشأ ملی و یا قومی مبتنی بوده و هدف یا اثر آن از بین بردن و یا در معرض تهدید و مخاطره قرار دادن شناسایی یا تمتع و استیفا در شرایط متساوی از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در زمینه سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و یا در هر زمینه دیگری از زندگی عمومی باشد. دولت‌های امضاکنند متعهد شده‌اند که تبعیضات نژادی را به هر شکل و صورتی که باشد ممنوع و ریشه کن سازند و حق هر فرد را به مساوات در برابر قانون و به ویژه تمتع از حقوق جامعه بدون تمایز از لحاظ نژاد، رنگ، ملیت، قومیت تضمین کنند.

الف. گفتمان برابری در تفکر غربی

بعد از آن‌که دنیای غرب، یک دوره از تفکرات تبعیض‌آمیز قومی، نژادی، مذهبی و ... را تجربه کرده بودند، دانشمندان که پس از آن درخشیدند، از تساوی انسان‌ها سخن گفتند که همین اندیشه‌ها در تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر نقش فعال و سازنده بازی کردند. ولتر از آن جمله است که می‌گوید: «آن‌ها که می‌گویند مردم با هم برابرند، اگر مقصودشان این است که در حق و آزادی و تصرف اموال و در حمایت قوانین با هم برابرند بالاترین حقیقت را گفته‌اند»، ولی «برابری، هم طبیعی‌ترین و هم خیالی‌ترین چیزهای عالم است، طبیعی‌ترین چیزها است اگر محدود به برابری در حقوق باشد و غیرطبیعی‌ترین و خیالی‌ترین چیزهاست اگر مقصود از آن برابری در اموال و قدرت باشد.» وی

در جواب نامه ژان ژاک روسو که «گفتار درباره اصل عدم مساوات» بود که در آن بر ضد تمدن و علوم و ادبیات سخن گفته و برگشت به وضع حیوانات و قبایل وحشی را توصیه کرده بود، ولتر چنین جواب داد: «آقای من، کتاب شما را که برضد نوع بشر نوشته بودید دریافت کردم. از این متشکرم. هیچ کس مثل شما این همه هوش و نکته‌سنجی برای چارپا ساختن انسان به کار نبرده است. با خواندن کتاب شما شخص دوست دارد چهارپا راه برود، ولی چون من شصت سال است که عادت به دوپاه رفتن کرده‌ام، متأسفانه برای من چهارپا رفتن امکان ندارد.»

گفتمان برابری در اعلامیه جهانی حقوق بشر: اعلامیه جهانی حقوق بشر، در ترویج و گسترش گفتمان برابری، نقش بی‌بدیلی را بازی کرد، از هنگامه تحقق و تدوین، علی‌رغم مخالفت‌ها، توانست طرح نو در تفکرات جاهلی دراندازد. و در مرور زمان در برابر تمامی این تبعیضات و دسته‌های فکری و نژادی قد علم کرد و از تساوی انسان‌ها، بدون در نظر گرفتن امتیازات زبانی، نژادی، فکری و فرهنگی سخن بگوید. در برخی مواد صریحاً از تساوی انسان، در تمامی عرصه‌ها یاد کرده و در برخی مواد نیز، با واژه‌های هرکس، هر فرد و.... تلویحاً بدان اشاره دارد. مثلاً ماده ۷ اعلامیه: «همه در برابر قانون مساوی هستند و حق دارند بی‌هیچ تبعیضی از حمایت یکسان قانون برخوردار شوند. همه حق دارند در مقابل هر تبعیضی که ناقض اعلامیه‌ی حاضر باشد و بر ضد هر تحریکی که برای چنین تبعیضی به عمل آید، از حمایت یکسان قانون بهره‌مند شوند.» در ماده ۲ اعلامیه آمده است: «هرکس می‌تواند بی‌هیچگونه تمایزی، به ویژه از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین، عقیده‌ی سیاسی یا هر عقیده‌ی دیگر و همچنین منشاء ملی یا اجتماعی، ثروت، ولادت یا هر وضعیت

دیگر، از تمام حقوق و همه‌ی آزادی‌های ذکر شده در این اعلامیه برخوردار شود. به علاوه نباید هیچ تبعیضی روا داشته شود که مبتنی بر وضع سیاسی، قضایی یا بین‌المللی کشور یا سرزمینی باشد که شخص به آن تعلق دارد، خواه این کشور یا سرزمین مستقل، تحت قیمومیت یا غیر خود مختار باشد، یا حاکمیت آن به شکلی محدود شده باشد.» ماده ۱۰ اعلامیه: «هر شخص با مساوات کامل حق دارد که دعوایش در دادگاهی مستقل و بی‌طرف، منصفانه و علنی رسیدگی شود و چنین دادگاهی درباره‌ی حقوق و دیون وی، یا هر اتهام جزایی که به او زده شده باشد، تصمیم بگیرد.» ماده ۱۶: «هر مرد و زنی که به سن قانونی رسیده باشند حق دارند بی هیچ محدودیتی از حیث نژاد، ملیت، یا دین با همدیگر زناشویی کنند و تشکیل خانواده بدهند. در تمام مدت زناشویی و هنگام انحلال آن، زن و شوهر در امور مربوط به ازدواج، حقوق برابر دارند. ازدواج حتماً باید با رضایت کامل و آزادانه‌ی زن و مرد صورت گیرد. خانواده رکن طبیعی و اساسی جامعه است و باید از حمایت جامعه و دولت برخوردار شود.» بند ۲ ماده دوم و ماده سوم میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، هم‌چنین بند ۱ ماده دوم و ماده سوم میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، شبیه همان مضمون را تکرار کرده است. بند ۱ ماده دوم میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی چنین است: «دولت‌های طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق شناخته شده در این میثاق را درباره کلیه افراد مقیم در قلمرو و تابع حاکمیت‌شان بدون هیچگونه تمایزی از قبیل نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی یا هر عقیده دیگر، اصل و منشأ ملی یا اجتماعی، ثروت، نسب یا سایر وضعیت‌ها، محترم شمرده و تضمین بکنند.»

ب. گفتمان برابری در اسلام

دین مقدس اسلام، پیام جهانی و نجات بخش خویش را با ندای چون «یا ایها الناس» «یا بنی آدم» که شامل همه انسان، بدون تعلقات جغرافیایی، نژادی، اقتصادی، فرهنگی و ... می شود، آغاز کرد. «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ - وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ كُلُّكُمْ لَأَدَمٌ وَ أَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ - وَ لَيْسَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ فَضْلٌ إِلَّا بِالْتَّقْوَى» و این اختلافها را نه تنهای وسیله برای تفاخر و برتری جویی نمی داند، بلکه آنها را نشانه‌ی شناسایی خداوند بیان کرد «وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ الْاِخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَ اَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ» و تمامی انسانها را، علی رغم اختلافات فوق، امت واحد می پنداشت: «كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنذِرِينَ وَ أَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكَمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ» در جای دیگر دارد: «وَ مَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَ لَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ» دین مقدس اسلام برای تمامی انسانها حکم واحد، فعل و عمل واحد «وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ» و پاداش و جزای واحد و همین طور عقاب واحد به ارمغان آورد «مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَانَفْسِهِمْ يَمْهَدُونَ» یکی از علل دشمنی یهود با پیامبر اکرم (ص) نیز نگاه بدون تبعیض اسلام و پیامبر نسبت به اقوام و ملیت‌ها بود.

برابری زن و مرد در اسلام: به خاطر یک سری احکام که متعلق به زن یا مرد تنها دارد، مورد سم پاشی‌های زیادی از سوی دشمنان دین قرار گرفته است. حقیقت این است که اسلام با توجه به شناخت که نسبت به طبیعت، استعداد، توانمندی‌های متفاوت زن و مرد دارد، در برخی موارد احکام متفاوت را صادر

کرده است و این به معنای تبعیض بین زن و مرد نیست که با مراجعه به منابع و متون دین مقدس اسلام و با اندک تأمل به آن‌ها، تساوی زن و مرد و همین‌طور بقیه انسان‌ها با همدیگر به اثبات می‌رسد.

۱. در خلقت: هرگاه خداوند از خلقت زن و مرد سخن می‌گوید، زن و مرد را برابر می‌بیند که هر دو از یک جان و از یک ماده آفریده شده است و هیچ‌یک بخشی از خلقت را به خود اختصاص نداده است. آیاتی فراوان به طرح این مسئله می‌پردازد، آیه‌های اول سوره نساء، ۴۰ و ۷۲ نحل، ۵۴ فرقان، ۳۲ و ۳۳ حجر، ۲ علق، ۶۱ سوره اسراء، ۱۲ و ۱۸۹ سوره اعراف، ۷۶ ص، ۷ سوره انفطار، ۱۸۴ سوره شعراء در این ردیف قرار دارند.

۲. در اصل انسانیت: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»
۳. در حقوق و تکالیف: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ»

۴. در داورى و اجرائى قوانين: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»

۵. در حق مالکیت و تصرف در اموال: «لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» (۶۵) مردان نصیبی از آنچه به دست می‌آورند دارند، و زنان نیز نصیبی؛ (و نباید حقوق هیچ یک پایمال گردد)

۶. در عبادت و بندگی: آیات ۲۸ سوره نوح، ۳۵ و ۷۳ احزاب، ۱۹ محمد، در این باب سخن گفته‌اند.

۷. در دعا و نیایش: آیات ۱۹ محمد، ۲۸ نوح، در این بخش قرار دارد.

۸. در دنیایی پس از مرگ و بهشت دوزخ نیز باز هم برابر وجود دارد و اثری از جنسیت دیده نمی‌شود. آیه‌های: ۶۹ فتح، ۱۲ و ۱۳ حدید، ۶۸ و ۷۲ توبه در این مورد می‌باشد.

۹. در تمایل جنسی: «زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَ الْبَنِينَ وَ الْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ الْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَ الْأَنْعَامِ وَ الْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ اللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ» (۶۶) علاقه به شهوات یعنی زنان و فرزندان و گنجینه‌های پر از طلا و نقره و اسبان نشان‌دار و چارپایان و مزرعه‌ها علاقه‌ای است که به وسوسه شیطان بیش از آن مقدار که لازم است در دل مردم سر می‌کشد با این‌که همه این‌ها وسیله زندگی موقت دنیا است و سرانجام نیک نزد خدا است و همین طور آیات سوره یوسف نیز موید این مطلب است.

۱۰. حد زنا: «الزَّانِيَةُ وَ الزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ وَ لَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ» (۶۷) هر یک از زن و مرد زناکار را صد تازیانه بزیند و نباید رأفت (و محبت کاذب) نسبت به آن دو شما را از اجرای حکم الهی مانع شود.

۱۱. حد سرقت: «وَ السَّارِقُ وَ السَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (۶۸) دست مرد دزد و زن دزد را، به کیفر عملی که انجام داده‌اند، به عنوان یک مجازات الهی، قطع کنید! و خداوند توانا و حکیم است.

۱۲. اطاعت از رهبری: آیات ۱ و ۲۰ سوره انفال، ۹۲ سوره مائده، ۵۹ سوره نسا، ۳۲ و ۱۳۲ سوره آل عمران این مطلب را به اثبات می‌رساند. بنابراین؛ دین مقدس اسلام که بر مبنای برادری و برابری استوار گردیده در راستای تبعیض زدای و زدودن تفاخرات و تمایزات بی اساس جاهلی، نقش بی‌بدیلی را ایفا نموده است، مقایسه جزیره‌العرب متوحش قبل از ظهور اسلام «وَ كُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ

النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا» و جزیره‌العرب متمدن و گسترش یافته بعد از اسلام، ثمره عینی و عملی این نگاه ارزشمند اسلامی است. از این رو برخی دانشمندان مدعی است: «اسلام فکر برابری عمومی» را که به صورت یک مسئله سیاسی و اجتماعی مطرح است بر پایه‌های فلسفی و علمی می‌نشانند تا اولاً آن را یک اصل مسلم طبیعی معرفی کند و ثانیاً «برابری انسان‌ها» را از «برابری حقوقی» تا درجه «برادری حقوقی» یعنی منشایی، عینی، علمی، طبیعی و آفرینشی، بالا ببرد و به اصطلاح خود اسلام «برابری» را تا «برادری» ارتقا دهد.

برابری حقوقی انسان‌ها در اسلام: با توجه به دلایل و آیات مربوطه که ذکر رفت انسان اعم از این که در قالب زن و مرد باشد یا متعلق به ملیت‌ها، نژادها، جغرافیاها و.... باشد در جهات متعددی اشتراکات متعدد دارند و هیچگونه تمایز و تبعیض در نگاه اسلامی مطرح نیست. بی‌تردید انسان‌های مساوی باید حقوق مساوی داشته باشند. ده‌ها آیات در قرآن وجود دارد که ثابت می‌کند همه انسان‌ها حقوقی مشترک دارند؛ نظیر بهره‌برداری از آب، غذا، میوه، رودخانه، کوه‌ها، راه‌های خشکی و دریا، ماهی‌های دریا، منابع زیرزمینی، آسایش شب، داشتن مسکن، ازدواج و غیره دارند که همه می‌تواند از مواهب الهی بهره‌مند شوند و این نعمت‌ها نباید در انحصار قوم و طایفه و یا ملیت و حکومت خاصی قرار گیرد. آیات ذیل، مصداق عینی از تساوی حقوقی انسان‌ها را بیان می‌کند:

(الف) میزان بهره‌برداری از طبیعت: «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ»

(ب) زمین متعلق به همه است: «وَ الْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ»

(ج) معیشت در روی زمین متعلق به همه است: «وَ جَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَ مَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ»

د) نعمت‌های که در زمین است و آنچه که از آسمان فرود می‌آید متعلق به همه است: «وَ أَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ»

ه) خداوند خانه‌های همه را جای آرامش قرار داده است: «وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَ يَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَ مِنْ أَصْوَابِهَا وَ أَوْبَارِهَا وَ أَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَ مَتَاعًا إِلَى حِينٍ»

و) خداوند شب را برای آرامش و خواب را برای آسایش همه قرار داده است: «وَ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَ النَّوْمَ سُبَاتًا وَ جَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا»

ز) همه انسان‌ها از کرامت برخوردارند و روزی‌های پاکیزه که در خشکی و دریا است متعلق به همه است: «وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»

ح) آرامش دریا و نعمت‌های داخل آن برای همه است: «وَ هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَبْلًا حَلِيَّةً تُلْبَسُونَهَا وَ تَرَى الْفُلْكَ مَوَاحِرَ فِيهِ وَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»

ط) خداوند برای همه‌ی انسان‌ها، از جنس آن‌ها همسر آفرید و این نعمتی است که در پرتو آن آرامش، دوستی و صفا میسور است که مال همه و متعلق به همه است: «وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»

ک) برای آن‌که انسان‌ها زندگی بدون اضطراب در زمین داشته باشند، خداوند کوه‌ها را استوار و راه‌های دره‌ها برای آن‌ها قرار داد: «وَ أَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَ أَنْهَا رَأً وَ سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (خلیلی، ۱۳۹۱)

ماهیت تبعیض نژادی

الف. تاریخچه تبعیض نژادی

واژه آپارتاید به معنای جدایی و تفکیک می‌باشد و در اصطلاح با تبعیض نژادی و نژادپرستی مترادف شده است. گرچه اعمال سیاست‌های تبعیض نژادی از دوره آغاز استعمار و به ویژه از قرن هفدهم شکل گرفته و نقاط گسترده‌ای را شامل می‌گردید، اما به صورت مشخص، این کلمه از سال ۱۹۴۸م توسط دفتر مرکزی حزب ناسیونالیست کشور آفریقای جنوبی به کار گرفته شد. هدف از اعلام و اعمال این سیاست، جداسازی سفیدپوستان از غیرسفیدپوستان و به ویژه سیاهان بود. با این که بیش از ۸۰٪ جمعیت آفریقای جنوبی را غیرسفیدپوستان تشکیل دادند، اما اقلیت سفیدپوست با اجرای سیاست‌های غیرانسانی، جامع‌های طبقاتی به وجود آورد. آن‌ها رسماً اعلام کردند که سیاست آپارتاید همه گروه‌های نژادی را فروتر از سفیدپوستان می‌داند و علی‌رغم اعتراضات افکار عمومی و سازمان‌های بین‌المللی، به رفتار خود ادامه دادند. این وضعیت تا آخرین دهه قرن بیستم ادامه داشت و سرانجام، تلاش‌ها و کوشش‌های مردمی به لغو این سیاست در هفدهم ژوئن ۱۹۹۱م انجامید. با این حال مسئله تبعیض نژادی در بسیاری از کشورها که دارای نژادهای مختلف می‌باشند، همچنان اعمال می‌شود. نمونه بارز آن، کشور ایالات متحده آمریکا است که علی‌رغم ادعای وجود دموکراسی و حمایت از حقوق بشر، سیاست‌های ظالمانه‌ای علیه سرخ‌پوستان و سیاهان این کشور انجام می‌دهد. دوتن از مخالفان اصلی آپارتاید، استیو بایکو و نلسون ماندلا بودند. استیو بایکو به حکومت سیاهان اعتقاد داشت، در حالی که ماندلا به حقوقی مساوی برای تمامی اهالی آفریقای جنوبی، معتقد بود. در سال ۱۹۶۲ ماندلا دستگیر شد و پس از محاکمه به حبس

ابد محکوم گردید. در سال ۱۹۹۰، ماندلا در سن ۷۲ سالگی آزاد شد و مبارزه برای حقوق انسانی اهالی آفریقای جنوبی را از سر گرفت. سرانجام اف دبلیو دکلرک رییس جمهور آفریقای جنوبی با او وارد مذاکره شد. یک سال بعد، کنگره ملی آفریقای جنوبی پیروز شد و ماندلا به ریاست جمهوری رسید و رژیم آپارتاید برای همیشه در آفریقای جنوبی و هم‌چنین در دیگر نقاط جهان لغو گردید. (خالقیان، ۱۳۹۳) در خصوص فعالیت سازمان ملل، در ابتدا جامعه بین‌المللی تبعیض نژادی را مانعی برای تحقق حقوق بشر دانسته، تلاش‌هایی برای رفع و محو آن از طریق سازمان ملل متحد انجام داده است. در منشور ملل متحد و در اعلامیه جهانی حقوق بشر، به رفع تبعیض نژادی اشاره شده است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵، کنوانسیون رفع تبعیض نژادی را تصویب کرد. این کنوانسیون مشتمل بر یک مقدمه و ۲۵ ماده است. از نظر این کنوانسیون اصطلاح تبعیض نژادی به معنای هرگونه تبعیض، محرومیت، محدودیت یا امتیاز بر مبنای رنگ و اصل و نسب و ریشه‌های ملی یا قومی است که به زندگی عمومی لطمه وارد کند. مبارزه علیه تبعیض نژادی در قالب جنبش‌ها و حرکت‌های مردمی در دهه‌های اخیر ابعاد گسترده‌ای به خود گرفته است؛ به خصوص بعد از جنگ جهانی دوم مبارزه در قالب شیوه‌های نو علیه تبعیض نژادی آغاز شده است؛ مانند مقاومت منفی مارتین لوتر کینگ در آمریکا. او در کتاب انقلاب بدون خشونت دیدگاه خود را شرح داده است. هم‌چنین است جنبش سیاه‌پوستان در آفریقای جنوبی که در قالب کنگره ملی سازماندهی و به لغو تبعیض نژادی در این کشور موفق شد. در سرزمین‌های اشغالی هم جنبش‌های فلسطینی «حماس» و «جهاد اسلامی» در قالب «انتفاضه» علیه نژادپرستی صهیونیسم به مبارزه برخاسته‌اند. (گلبرگ، ۱۳۸۰: ۶۵)

ب. اصول مبارزه با تبعیض نژادی در قرآن

۱. خلقت یکسان

در فرهنگ قرآنی، برخلاف تفکر نظریه پردازانی که به تعدد منشأ معتقدند، انسان‌ها فرزندان پدر و مادری واحد به شمار می‌روند.

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً.» «ای مردم بترسید از پروردگارتان، آن‌که، شما را از یک تن بیافرید و از آن یک تن همسر او را و از آن دو، مردان و زنان بسیار پدید آورد.» (سوره نساء، آیه ۱)

«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا» «اوست که همه شما را از یک تن بیافرید و از آن یک تن زنش را نیز، بیافرید.» (سوره اعراف، آیه ۱۸۹) همه آیات ذکر شده بر خلقت انسان‌ها از مرد و زنی واحد دلالت می‌کنند و منشأ همه انسان‌ها را آدم (ع) و همسرش می‌دانند.

۲. آیین یکسان

اسلام، آیینی جهان‌شمول و زمان‌شمول و قرآن کتابی است که فرو فرستاده شده تا تمامی قلوب و نفوس را متوجه خود کند. برخی اروپاییان ادعا می‌کنند پیامبر (ص) در ابتدای ظهورش قصد داشت فقط مردم قریش را هدایت کند، ولی پس از آن‌که پیشرفتی در کار خود احساس کرد، تصمیم گرفت دعوتش را به همه ملت‌های عرب و غیرعرب تعمیم دهد. آنان آیین اسلام را چون آیین یهود و قرآن را چون تورات به یک نژاد خاص محدود می‌کنند. آیاتی که اسلام را شریعتی همگانی معرفی می‌کنند به سه دسته تقسیم می‌شوند:

- آیات خطاب: این‌گونه آیات، آن‌هایی هستند که عامه انسان‌ها را خطاب می‌کنند و خود شامل دو دسته بدین شرح‌اند: یک خطاب‌های «یا ایها الذین امنوا» که

مخصوص مؤمنانی است که به پیامبر(ص) گرویده‌اند و فرقی نمی‌کند از کدام قوم و ملت باشند؛ دسته دیگر، خطاب‌های «یا ایها الناس» که در آن‌ها، پای عموم انسان‌ها در میان است.

- آیات رسالت: منظور از این آیات، آن‌هایی است که بر عمومیت و فراگیری رسالت پیامبر خاتم(ص) اشاره دارند. طی مطالعه سوره‌هایی که در مکه نازل شده‌اند، آیاتی را می‌بینیم که در همان آغاز بعثت پیامبر(ص) نازل شده‌اند و در عین حال جنبه جهانی دارند؛ از جمله: (آیه ۲۷ سوره تکویر از سوره‌های کوچک و مکی قرآن): «إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ» «این کتاب پندی است برای جهانیان». (سوره سباء آیه ۲۸): «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا» «تو را به پیامبری نفرستادیم، مگر بر همه مردم، مژده دهنده و بیم دهنده.»

- آیات تهدید: مراد از این دسته آیاتی هستند که در آن‌ها قوم عرب تهدید شده‌اند که اگر از اسلام و قرآن روی برگردانند خداوند متعال قومی شایسته‌تر را جایگزینشان می‌کند؛ مانند: (سوره انعام آیه ۸۹): «أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ فَمِنْ بَعْدِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لِّيُسُوا بِهَا كَافِرِينَ» «اینان کسانی هستند که به آن‌ها کتاب و فرمان و نبوت داده‌ایم، اگر این قوم بدان ایمان نیاورند قوم دیگری را بر آن گمارده‌ایم که انکارش نمی‌کنند.» (سوره نساء آیه ۱۳۳): «إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا» «ای مردم، اگر او بخواهد همه شما را از میان می‌برد و مردمی دیگر را می‌آورد که خدا بر این کار قادر است.»

۳. ارزش‌گذاری بر اساس فضایل اکتسابی به جای فضایل ذاتی

نژادپرستان ملاک برتری انسان‌ها و ملت‌ها را رنگ پوست، نژاد و قومیت و اموری از این دست می‌دانند؛ در مقابل قرآن کریم ضمن موضع‌گیری در برابر

این توهم ارزش‌های راستین و معیارهای حقیقی را تبیین می‌کند. قرآن تنها معیار حقیقی برای سنجش ارزش انسان‌ها را تقوا معرفی می‌کند. مانند: (سوره حجرات آیه ۱۳): «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» «ای مردم، ما شما را از نری و ماده‌ای بیافریدیم و شما را جماعت‌ها، قبیله‌ها کردیم تا یکدیگر را بشناسید هر آینه گرامی‌ترین شما نزد خدا، پرهیزگارترین شماست، خدا دانا و کاردان است.» (جعفری، جلالی، ۱۳۹۰: ۱۵۳)

جمهوری اسلامی ایران و مبارزه با تبعیض نژادی

الف. ایران قبل انقلاب اسلامی

در حکومت پهلوی سطح زندگی نسبت به دوران پیشین اندکی بهبود یافت (مرکز آمار، ۷۲ - ۳۵) با این حال در بسیاری از عرصه‌ها تفاوت‌های پایدار در توزیع منابع باقی ماند و موجب تبعیض و نابرابری‌های عمیق در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شد. ایران در زمان پهلوی دوم دنباله‌رو سیاست اقتصادی سرمایه‌داری حاکم بر اروپا بود و همانند آنان برای مبارزه با مارکسیسم اصلاحاتی را در جامعه برای کارگر و طبقات پائین انجام دادند. با اصلاحات اقتصادی انجام شده، شاه توانست فاصله طبقاتی ایجاد شده را برطرف نماید و با سوء مدیریت این برنامه‌ها را به‌گونه‌ای اجرا نمود که عملاً ضربه‌ای بر پیکر نظام کشاورزی وارد ساخت. سیاست‌های اقتصادی در این دوره به جای تعدیل درآمد و کم‌رنگ نمودن شکاف طبقاتی به تبعیض و ازدیاد شکاف طبقاتی کشیده شد. امام خمینی (ره) نیز ماهیت اصلاحات به وجود آمده در ایران را افزوده شدن فاصله طبقاتی بین غنی و فقیر می‌دانست. این شرایط سبب شد تا کشاورزان از کار و آینده خویش ناامید شوند و گروه گروه روانه شهرها

گردند و به کارهای طاقت‌فرسا در کارخانجات مونتاز بپردازند. لذا حکومت پهلوی در صدد این بود که زندگی عمومی مردم به‌ویژه کشاورزان و کارگران را به سطح برابر با دیگر اقشار و از حالت فقر خارج سازد، اما در عمل این کار محقق نشد. یکی از مهم‌ترین مظاهر تبعیض حکومت پهلوی، در میان اقوام، نژادها و قومیت‌های مختلف ایران بود. با ظهور ناسیونالیسم ایرانی توسط محمدرضا شاه اقوام دچار تبعیض در حوزه‌های بی‌شماری از جمله آموزش، اقتصاد و اشتغال شدند. حکومت پهلوی ایلات و عشایر را مظهر آشوب، رنج و زحمت و مرگ برای مردم ایران و مانع بزرگی بر سر راه وحدت و یکپارچگی کشور و در حل مشکلات مالی و نوسازی و تجدید در ایران می‌دانست. لذا برای محو کردن آن‌ها به نام شهرنشینی به یک‌جانشینی آن‌ها پرداخت. امام خمینی (ره) سرکوب عشایر را توسط محمدرضا شاه و پدرش را با هدف از دست رفتن وحدت ملی و اسلامی عنوان می‌کرد. پس از استقرار ارتش پهلوی در مناطق کردنشین بسیاری از روشنفکران کرد، اعدام و یا به زندان افتادند، مطبوعات کردی تعطیل شد، کتاب‌هایی که به خط کردی بود طعمه آتش گردید و بار دیگر آموزش زبان کردی ممنوع گردید. امام خمینی (ره) نژادپرستی در حکومت پهلوی را قضیه‌ای مبتذل توصیف کرده که این امر را توسط دول غربی برای سرگرم کردن و بازی دادن ملل مسلمان می‌دانست. ایشان معتقد بودند رشد ستم‌کاری، ظلم و تبعیض در جامعه زمان پهلوی موجب آگاهی و قوه مقاومت مردم گردید. ایشان به حراج گذاشتن منابع کشور توسط رژیم پهلوی را باعث ازدیاد نابرابری و تبعیض در کشور دانسته و گرفتن وام بیهوده، برگزاری جشن‌های اشرافی و وابستگی به دول غربی را تنها موجب گسترش بی‌عدالتی عنوان می‌کرد. امام خمینی (ره) نتیجه کارهایی را که به اسم تمدن و اصلاحات

ارضی صورت گرفت را تبعیض می‌دانست. امام خمینی (ره) نزدیک شدن قشر سنتی و مدرن جامعه را برای مقابله با رژیم پهلوی اوج تبعیض و بی‌عدالتی آن رژیم می‌دانست. (میرترابی، مازنی، ۱۳۹۴: ۱۱۹)

ب. نفی تبعیض در جمهوری اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، مسئله اختلافات قومی (کرد، بلوچ، ترکمن، ترک) و مذهبی میان روحانیون شیعه و اقلیت‌های مذهبی (ارمنی، یهودی و مسیحی) مطرح شد. امام خمینی (ره) تأکید کرد که اسلامی بودن بیش از ایرانی بودن میان ملت روابط مستقیمی برقرار کرده است و اقلیت‌های مذهبی نه تنها آزادند بلکه دولت اسلامی موظف است از حقوق آن‌ها دفاع کند و مسلمان، مسیحی، یهودی و مذاهب دیگر مانند همه افراد از حقوق اجتماعی یکسان برخوردارند و با دیگران فرق ندارند. ایشان تشکیل جمهوری اسلامی را فرصت مناسبی برای افرادی که توسط رژیم اسرائیل مورد تبعیض قرار گرفته‌اند، دانسته و برای رهایی از این وضعیت و زندگی آزاد به ایران دعوت کرد. امام خمینی (ره) وضعیت مسیحیان حاضر در ایران را همراه با آزادی و عدالت دانسته و معتقد بود که با مرور زمان تبعیض‌های صورت گرفته در رژیم پهلوی برطرف می‌گردد. در حکومت جمهوری اسلامی همه اقشار ملت با یک چشم دیده می‌شوند و آزادی برای همه طبقات زن، مرد، سیاه و سفید یکسان است. قانون اساسی جمهوری اسلامی تبعیض را میان اقلیت‌های غیر دینی (نژادی، قومی و زبانی) با اقلیت‌های دینی قائل نشده و بر عدم تبعیض بر اساس نژاد، زبان و قومیت تأکید دارد (قانون اساسی، اصل ۱۹ و ۲۱) در قانون اساسی جمهوری اسلامی همه اقشار حقوق‌شان ملاحظه شده و اقلیت‌های مذهبی و زنان بدون هیچ تبعیض در نظر گرفته شده است.

از نظر ایشان در جمهوری اسلامی بالاترین مسئول و پایین‌ترین فرد برابرند و فرقی بین این دو نیست و حفظ و حمایت از حقوق و مصالح اقلیت‌ها را به دور از تبعیض‌های ناروا مهم می‌دانست. در قوه قضائیه جمهوری اسلامی قاضی باید فردی باشد که هیچ تبعیض بین برادرش و دشمنش قائل نشود و در مجلس شورای اسلامی نیز به گونه‌ای است که گروهی بر گروه دیگر برتری ندارد و همه یکسان هستند. ایشان جمهوری اسلامی را حکومت مبارکی عنوان می‌کرد که در آن اختلاف نژاد سیاه، سفید، ترک، عرب، فارس، لر، کرد و بلوچ مطرح نیست. بلکه یکی از مهم‌ترین وظایف جمهوری اسلامی را برابری و تأمین یکسان رفاه همه شهروندان می‌دانست که این مهم به از میان رفتن فقر و تقسیم عادلانه ثروت در کشور می‌انجامد. جمهوری اسلامی مسئول مبارزه با تبعیض اقتصادی میان شهروندان بوده و بر تصریح قانون اساسی رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌ها مادی و معنوی به عهده حکومت اسلامی است (قانون اساسی، اصل ۳) امام خمینی (ره) جمهوری اسلامی را متعهد به رفع هرگونه تبعیض، اقتصادی سیاسی طبق مقررات و قانون اساسی می‌دانست. ایشان گسترش عدالت در جمهوری اسلامی را تقویت‌کننده حکومت دانسته و مردم نیز می‌توانند به امور اجتماعی و معنوی خود با آرامش و دلگرمی بپردازند. در اندیشه امام خمینی (ره) اقلیت‌ها در نظام جمهوری اسلامی همانند سایر افراد از حقوق برابر و احترام کامل برخوردارند: «آن‌ها با سایر افراد در همه چیز مشترک و حقوقشان به حسب قوانین داده می‌شود و در حکومت اسلامی آن‌ها در رفاه و آسایش هستند.» ایشان در پاسخ این پرسش که آیا در جمهوری اسلامی اقلیت‌های مذهبی جایگاهی دارند یا خیر، ضمن بیان این‌که رژیم شاه با اقلیت‌ها رفتاری بهتر از رفتار با

مسلمانان نداشته است معتقد بود «ما مطمئناً نسبت به عقاید دیگران بیشترین احترام را قائل هستیم. پس از سرنگونی دیکتاتوری و استقرار یک رژیم آزاد، شرایط حیات برای اکثریت مسلمانان و اقلیت‌های مذهبی بسیار خوب خواهد شد.» (میرترابی، مازنی، ۱۳۹۴: ۱۲۵)

ج. عضویت در اسناد بین‌المللی عدم تبعیض

دولت ایران نیز برخی از این اسناد بین‌المللی را که به نحوی با مبارزه با تبعیض در ارتباط است را مورد تصویب قرار داده است و به اجرای مفاد آن‌ها متعهد است، از جمله می‌توان اسناد زیر را برشمرد:

- ۱- منشور ملل متحد مصوب سال ۱۳۲۴
  - ۲- «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی» و «حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» مصوب سال ۱۳۵۴
  - ۳- کنوانسیون بین‌المللی منع و مجازات ژنوساید مصوب سال ۱۳۳۴
  - ۴- کنوانسیون بین‌المللی رفع تبعیض نژادی مصوب سال ۱۳۴۷
  - ۵- کنوانسیون بین‌المللی منع و مجازات جنایت آپارتاید، مصوب ۱۳۶۳
  - ۶- کنوانسیون حقوق کودک مصوب سال ۱۳۷۲
  - ۷- مقاله‌نامه شماره ۱۱۱ سازمان بین‌المللی کار مصوب سال ۱۳۴۶
  - ۸- کنوانسیون رفع تبعیض در امر تعلیمات (یونسکو) مصوب سال ۱۳۴۶
- البته اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز هر چند اعلامیه است و جنبه تعهدآور معاهده را ندارد، ولی نقش و نفوذ عمیق آن در جنبه‌های مختلف مربوط به حقوق بشر و در تنظیم کنوانسیون‌های الزام‌آور قابل انکار نیست و دولت ایران از امضاءکنندگان و رأی‌دهندگان مثبت آن بوده است. (رنجبر، ۱۳۸۵: ۴)

د. دیدگاه مقام معظم رهبری در مورد تبعیض‌زدایی

تنوع قومی در ایران - به دلیل وجود مؤلفه‌های حقیقی هم‌بستگی میان اقوام و قرار گرفتن هویت قومی به عنوان جزء لاینفک هویت ملی - یک فرصت قلمداد می‌شود. پس هرچه مؤلفه‌های هویت قومی با توجه به هویت ملی تقویت شود، هویت و هم‌بستگی ملی نیز تقویت خواهد شد: «سنت‌های مختلف، آداب و عادات مختلف و استعداد‌های گوناگون و متنوع، یک فرصت است که اجزای گوناگون این ملت بتوانند یکدیگر را تکمیل کنند؛ با مراودات درست و با هم‌زیستی و اتحاد کامل. برای ملت ما این یک افتخار است که چنین نگاهی به مسئله‌ی تنوع اقوام دارد. علت هم این است که اسلام منبع الهام این نظام است و در این نگاه اسلامی، بین نژادهای مختلف و زبان‌های مختلف، ولو از ملت‌های گوناگون، تفاوتی نیست؛ چه برسد به اقوام مختلف در میان یک ملت. نگاه اسلام این است و نگاه نظام اسلامی هم این است. لذا ما به منطقه‌ی کردی، استان کردستان و مناطق اقوام دیگر با نگاه اسلامی نگاه می‌کنیم.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۲) رهبر انقلاب درباره‌ی عدم تبعیض میان اقوام ایرانی می‌گویند: «نظام جمهوری اسلامی مطلقاً با نگاه تبعیض‌آمیز نگاه نمی‌کند؛ نه به کردستان و نه به هر نقطه‌ی ویژه‌ی دیگری در سرتاسر کشور. نگاه نظام جمهوری اسلامی به تنوع قومی و تنوع مذهبی مطلقاً نگاه تعصب‌آمیز، قوم‌گرا، یک‌جانبه‌نگر نیست. این را به طور قاطع من اعلام می‌کنم. نه امروز هست که من از نیت خودم و دل خودم حرف می‌زنم، نه در طول زمان‌های گذشته در دهه‌ی ۶۰، زمان حیات مبارک امام (رضوان الله تعالی علیه) چنین چیزی نبوده.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۴) جمهوری

اسلامی علاوه بر این که سیاست غلط رژیم گذشته را مبنی بر بیگانه انگاشتن اقوام نفی نمود و «این نگاه را تصحیح کرد؛ نه فقط در سطح مسئولان، بلکه در سطح آحاد مردم.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۲) حاکم نبودن نگاه تبعیض آمیز به اقوام در نظام جمهوری اسلامی ایران موجب نقش آفرینی عموم مردم از اقوام مختلف و نخبگان در حوزه‌های گوناگون خواهد شد. وجود «انواع سلیقه‌ها و گرایش‌های سیاسی و اقوام ایرانی و پیروان ادیان و اهالی مناطق گوناگون کشور در مجلس.» (پیام رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۳/۰۳/۰۶) هم‌چنین رهبر معظم انقلاب بر استفاده از روحیه‌ی قومی برای پیشرفت ملی تأکید می‌کنند: «هر قومی از اقوام ایرانی، چه کرد، چه فارس، چه تُرک، چه بلوچ، چه عرب، چه ترکمن، چه لُر، سعی کند با همان روحیه‌ی قومی در جهت پیشرفت ملی، نه صرفاً پیشرفت قومی، گام‌های بلندتری بردارد.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۷) در واقع، در نظام اسلامی مقوله‌ی «قومیت» و «مذهب» هیچ‌گاه مانع شناسایی و اعطای حقوق مسلم اقوام ایرانی نخواهد بود، بلکه «نظام جمهوری اسلامی محور قضاوتش، اسلام و ایرانی بودن است؛ اسلام و ایرانیت. همه‌ی مسلمان‌ها و همه‌ی ایرانی‌ها در این نگاه، در محدوده‌ی جغرافیایی کشور دارای ارزش هستند.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۴) بنابراین «ما وقتی که می‌خواهیم یک ایرانی را به عنوان یک ایرانی به حقوق حقه‌ی خودش برسانیم، از او سؤال نمی‌کنیم که مذهب و یا حتی دین تو چیست. نه، مواطن ماست و از حقوق همشهری‌گری با ما دارد استفاده می‌کند و در این مملکت زندگی می‌کند؛ چیزی باید بپردازد، کاری باید بکند و حقوقی هم دارد. حق امنیت، حق زندگی، حق کار، حق تلاش، حق تحصیل و فرهنگ دارد.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۷۰/۸/۲۷)

در این خصوص اساسی‌ترین سیاست دشمنان نظام اسلامی در قبال اقوام ایرانی «نفسی یکپارچگی ملی» و «ایجاد تفرقه میان اقوام» به بهانه‌های گوناگون است: «یک سیاست خبثت آلودی از آغاز انقلاب سعی کرد اقوام ایرانی را از یکدیگر جدا کند و با بهانه‌های مختلف، پیکره‌ی عظیم ملت ایران را تکه‌تکه کند. با هر قومی از اقوام متنوع ایرانی، فارس، ترک، کرد، عرب، بلوچ، ترکمن و لر، جداگانه یک تلقین شیطانی را در میان می‌گذاشتند تا دل‌ها را از هم چرکین کنند. به تهرانی و اصفهانی چیزی می‌گفتند، به بلوچ بلوچستانی که من قبل از انقلاب مدتی را در میان آن‌ها گذراندم حرفی می‌زدند و در کردستان سخن دیگری می‌گفتند.» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۸/۲/۲۲) دشمنان برای رسیدن به این هدف خود از ابزارهای مختلفی استفاده می‌کنند. تبلیغات و جنگ روانی یکی از این ابزارها است و «دشمنان با تبلیغات خود، با جنگ روانی خود، با تلاش‌های مودیانه‌ی گوناگون خود سعی می‌کنند بین صفوف ملت ایران اختلاف بیندازند؛ به بهانه‌ی قومیت، به بهانه‌ی مذهب، به بهانه‌ی گرایش‌های صنفی، وحدت کلمه‌ی ملت را از بین ببرند.» (پیام نوروزی رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۶)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری

با وجه به مطالب بیان شده، این نتیجه حاصل می‌شود که اگرچه تمام تلاش‌های بین‌المللی از جمله اعلامیه حقوق بشر بر پایه مبارزه با تبعیض و ایجاد روحیه تبعیض‌زدایی بوده است، اما در برخی موارد بدون توجه به تفاوت‌های ماهوی افراد، گرفتار افراط و تفریط‌های گردیده است در این میان دین اسلام صراحتاً اعلام نموده افراد بشر را با تمام تفاوت‌هایی که دارند، از یک سرمنشأ بوده و برتری هر فردی، تنها با توجه به پرهیزگاری او سنجیده خواهد شد و نه با ویژگی‌های قومی و جنسیتی و... و هیچ فردی به دلیل نژاد و رنگ پوست از حقوق خود بی‌بهره یا کم بهره نخواهد بود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که متکی بر آرای اکثریت مردم ایران و نشأت گرفته از اصول و موازین اسلامی می‌باشد، عدم تبعیض و محرومیت‌زدایی را با تأکید بر تساوی حقوق افراد در جامعه در دستور کار قرار داده است. همان طور که اصل نوزده قانون اساسی اعلام می‌دارد: «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود.» در واقع رفع تبعیض از اصول بنیادین نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است و مقام معظم رهبری بارها در بیانات خود بر این اصل تأکید نموده‌اند.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار استادان و دانشجویان کردستان؛ ۱۳۸۸/۲/۲۷
- ۳- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با روحانیون دفتر نمایندگی ولی فقیه در امور اهل سنت سیستان و بلوچستان؛ ۱۳۷۰/۰۸/۲۷
- ۴- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان استان کردستان؛ ۱۳۸۸/۲/۲۴
- ۵- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مردم استان کردستان در میدان آزادی سندج؛ ۱۳۸۸/۲/۲۲
- ۶- بیانات رهبر معظم انقلاب در جمع مردم استان کردستان در میدان آزادی سندج؛ ۱۳۸۸/۲/۲۲
- ۷- پیام رهبر معظم انقلاب به مناسبت آغاز به کار هفتمین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی؛ ۱۳۸۳/۰۳/۰۶
- ۸- پیام نوروزی رهبر معظم انقلاب به مناسبت حلول سال ۱۳۸۶
- ۹- جعفری، رسول، مهدی جلالی (۱۳۹۰)، راهبردهای قرآن برای مقابله با تبعیض نژادی، تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء، سال هشتم، شماره دو.
- ۱۰- خالقیان، امیر (۱۳۹۳)، نژادپرستی بخشی از کالبد آمریکا، تسنیم.
- ۱۱- رنجبر، احمد (۱۳۸۵)، تلاش‌های قانونی برای رفع تمامی اشکال تبعیض نژادی در جمهوری اسلامی ایران، مطالعات سیاسی، شماره مسلسل ۸۰۲۷.
- ۱۲- شیرازی، نبی‌الله (۱۳۹۲)، عملکرد آمریکا در رفع تبعیض نژادی با تأکید بر اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- ۱۳- علیلی خلیلی، محرم (۱۳۹۱)، تئوری تبعیض و گفتمان برابری در تاریخ، راستخون.

- ۱۴- میرترابی، سعید؛ مهدی، مازنی (۱۳۹۴)، نفی تبعیض نژادی و قومی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، حبل‌المتین، سال چهارم، شماره یازدهم.
- ۱۵- (۱۳۸۰) روز مبارزه با تبعیض نژادی، مجله گلبرگ، شماره ۲۵.
- 16-Brown, Rupert (2010) Prejudice - Its Social Psychology, Wiley-Blackwell.

